

POLITICA EXTERNĂ A RUSIEI FAȚĂ DE REPUBLICILE DIN ASIA CENTRALĂ ÎN TIMPUL PREȘEDINȚIEI LUI VLADIMIR PUTIN

GHEORGHE Anamaria Elena*

ABSTRACT: *THIS ARTICLE EXAMINES THE FOREIGN POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION TOWARDS THE CENTRAL ASIAN REPUBLICS DURING VLADIMIR PUTIN'S TERM IN OFFICE. AFTER A FEW YEARS OF NEGLECT, IN THE MID 1990S RUSSIA'S INFLUENCE OVER CENTRAL ASIA STARTS TO REAFIRM. INTERNAL AND EXTERNAL FACTORS SHAPE THE FOREIGN POLICY OF MOSCOW TOWARDS THIS REGION. ONE OF THE MOST IMPORTANT ELEMENTS WAS THE ACUTE FEELING OF LOSS OF INFLUENCE OVER THE FORMER SOVIET TERRITORIES FELT WITHIN RUSSIA DURING THE FIRST YEARS OF BORIS YELTSIN'S PRESIDENCY. PUTIN'S POLICY SHIFT WAS THE RESULT OF THE MIXTURE OF ALL THESE FACTORS. THE "NEAR ABROAD" BECAME A NECESSITY FOR RUSSIA, IN ITS DESIRE TO REGAIN THE STATUS OF SUPER-POWER. BUT, THE GROWING INTERESTS OF US IN CENTRAL ASIA AFTER 9.11 INTERSECTED WITH THOSE OF RUSSIA. SO, THE QUESTION WHICH EMERGES IS „CAN WE TALK ABOUT COOPERATION OR COMPETITION OVER CENTRAL ASIA DURING VLADIMIR PUTIN'S PRESIDENCY?”.*

KEY WORDS: *FOREIGN POLICY, RUSSIAN FEDERATION, CENTRAL ASIA, VLADIMIR PUTIN*

Introducere

Această lucrare își propune să explice politica externă a Federației Ruse față de republicile Asiei Centrale, în timpul președinției lui Vladimir Putin. Intervalul analizat începe odată cu numirea sa ca președinte interimar, pe 31 decembrie 1999, ca urmare a demisiei lui Boris Elțin și se încheie odată cu investirea în funcție a noului președinte al Federației Ruse, Dmitri Medvedev. Din perioada menționată anterior, accentul este pus pe relațiile dintre cele cinci republici central-asiatice și Rusia, după septembrie 2001. Acest moment are un rol important deoarece, pentru prima dată, Statele Unite intervin în mod direct în Asia Centrală, implicându-se în soluționarea problemelor cu care această regiune se confruntă. Noul rol atribuit de SUA Asiei Centrale în politica sa externă și de securitate națională, a făcut ca și Moscova să își schimbe abordarea față de statele din regiune.

*Doctorand, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București

Ipoteza de la care am pornit este aceea conform căreia creșterea gradului de implicare al Statelor Unite ale Americii în Asia Centrală a dus la concentrarea eforturilor Rusiei de a-și reafirma influența asupra regiunii. Cu cât importanța Asiei Centrale în politica SUA a crescut, cu atât Kremlinul și-a coordonat eforturile pentru a contracara o posibilă creștere a influenței SUA în regiune.

Întrebările de cercetare în jurul cărora a fost alcătuită prezenta lucrare sunt: *Care sunt principalele interese ale Federației Ruse în Asia Centrală?*, *Care a fost politica Rusiei față de regiunea central-asiatică în primii ani de la preluarea puterii de către Vladimir Putin?* și *Ce implicații a avut schimbarea intervenită în politica externă rusă după septembrie 2001 pentru republicile Asiei Centrale?*.

Răspunsul la aceste întrebări este esențial, în condițiile în care, Asia Centrală face parte dintr-o zonă de instabilitate pe tabla de șah eurasiatică – Balcanii Eurasiei, regiune pivotală, cu importante mize geopolitice, strategice și economice, atât pentru marile puteri vecine, în special Rusia și China, cât și pentru SUA, unica super-putere după încheierea războiului rece.¹

De la Uniune la dezinteres și retur

Dezintegrarea URSS a aruncat Federația Rusia, succesoarea Uniunii Sovietice, într-o puternică criză economică, politică și de identitate. Pierderea statutului de super-putere, care s-a adăugat la aceste probleme, a reprezentat o motivație pentru schimbarea de politică externă pe care o va opera Vladimir Putin. Această reorientare a politicii externe ruse a fost rezultatul eșecului democratizării din primii ani de la colapsul Uniunii și totodată, a fost expresia nemulțumirilor acumulate în rândurile clasei politice post-sovietice în perioada președinției lui Boris Yelțin.

În ciuda faptului că Kîrgîstan, Kazahstan, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan (cele cinci republici central-asiatice) au devenit state membre ale Comunității Statelor Independente (CSI) încă din decembrie 1991, o dată cu celelalte țări fondatoare ale organizației, importanța pe care Rusia a atribuit-o acestei regiuni a fost semnificativ redusă față de cea atribuită fostelor republici sovietice din Europa de Est.

Pentru Rusia de la începutul anilor '90, principala preocupare în plan extern era de a nu permite extinderea influenței Occidentului la granița de vest a Federației și în Caucaz.

¹ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah* (București: Univers Enciclopedic, 2000), 139 – 140.

Interesul relativ scăzut manifestat de statele vestice față de zona central-asiatică a făcut ca și rolul acestei regiuni în politica externă a Rusiei să fie unul minimal. Dacă putem vorbi despre o competiție asupra Europei de Est în acea perioadă, nu același lucru se poate spune și despre Asia Centrală. Problemele interne cu care se confruntau cele cinci republici și dependența lor economică de fosta metropolă făceau ca un control crescut asupra regiunii, din partea Moscovei, să nu fie necesar. Chiar contrar dorinței Kazahstanului, Kîrgîstanului, Tadjikistanului, Turkmenistanului și Uzbekistanului de a-și afirma independența proaspăt obținută, între acestea și Rusia existau legături puternice, atât la nivelul elitei politice, economice și intelectuale, precum și o semnificativă moștenire istorică, care mențineau aceste state pe orbita Moscovei. Din aceste motive, sub-complexul de securitate central-asiatic a fost, în general, neglijat de Rusia în prima jumătate a anilor '90. Abia începând din această perioadă, odată cu precipitarea evenimentelor în Afganistan, Moscova începe să manifeste un interes crescut față de regiune. Granițele externe ale Asiei Centrale erau păzite de trupe rusești încă din 1991, dar, în acest nou context regional, securitatea Asiei Centrale începea să capete noi valențe pentru politica externă și de securitate a Rusiei.²

Putin și noul concept de politică externă

Spre sfârșitul anilor '90 Asia Centrală devine o zonă vitală pentru interesul național al Rusiei, atât din punct de vedere economic, cât și strategic. De aici și teama de a nu o pierde în favoarea vestului. Rusia nu mai avea suficiente resurse pentru a domina regiunea, iar republicile central-asiatice au făcut tot posibilul pentru a-și afirma independența. Pentru a-și păstra influența Rusia a mizat pe cultura comună a elitelor, pe legăturile economice tradiționale și pe dependența de echipamentele militare rusești. De asemenea a trebuit să minimalizeze influența altor state, în special a celor vestice.³

Principalele interese ale Moscovei în Asia Centrală sunt de ordin strategic, de securitate și economic. Regiunea se confruntă cu numeroase probleme: corupția este un fenomen generalizat; tensiuni etnice, tribale și religioase; subdezvoltare economică; insatisfacție în rândul populației; și o guvernare puternic centralizată care își menține puterea prin represiune. Toate aceste probleme au permis dezvoltarea rețelelor de trafic de stupefiante, de persoane, de arme și a rețelelor teroriste. De asemenea, trebuie luate în

² Bertil Nygren, *The Rebuilding of Greater Russia. Putin's Foreign Policy towards the CIS Countries* (Londra: Routledge, 2008), 162.

³ Nikolai Sokov, *20th Century Tools for 21st Century Challenges. The Limits of Russian Influence in Central Asia and South Caucasus*, (Monterrey Institute of International Studies, 2004), 1.

considerare apropierea geografică a celor cinci republici de Afganistan și pericolul reprezentat de răspândirea fundamentalismului islamic și a grupărilor teroriste.⁴

În aceste condiții, instabilitatea regiunii a fost văzută ca o directă amenințare la adresa securității naționale a Rusiei. Problema terorismului începea să capete contur în politica Moscovei, iar o dată cu numirea lui Vladimir Putin în funcția de prim-ministru, aceasta avea să devină una dintre principalele teme din relațiile Rusiei cu republicile Asiei Centrale. Incursiunile extremiștilor islamici din Afganistan și a grupărilor ce au refuzat dezarmarea din Tadjikistan în Kîrgîstan din iulie-august 1999 au oferit Moscovei posibilitatea să își reafirme rolul de „manager al securității”,⁵ în Asia Centrală. Trupele de gherilă conduse de Juma Namangani, unul din liderii Mișcării Islamice din Uzbekistan (IMU), au luat ostatici patru geologiști japonezi și mai mulți kîrgîzi. În schimbul încetării ostilităților cereau ca Kîrgîstan să primească valurile de refugiați, iar în schimbul eliberării ostaticilor cereau Uzbekistanului eliberarea extremiștilor din închisori.⁶ În octombrie, Ministrul Apărării kîrgîz a anunțat că trupele de gherilă au fost împinse în Tadjikistan, de unde, în noiembrie, guvernul tadjik le-a permis retragerea în Afganistan. La începutul anului 2000, Kîrgîstan și-a întărit granițele pentru a evita întoarcerea trupelor de gherilă, însă acestea au invadat din nou statul în luna august. Kîrgîstanul a primit sprijin militar din partea Uzbekistanului, astfel insurgenții fiind învinși spre sfârșitul lunii octombrie.⁷ Rolul tot mai important acordat problemei terorismului în relațiile dintre Moscova și statele central-asiatice este demonstrat și de vizitele efectuate de Vladimir Putin în Tadjikistan și Uzbekistan la sfârșitul anului 1999.⁸

Totodată, problemele de securitate ale celor cinci republici, au atras atenția Statelor Unite, care își oferă sprijinul pentru stabilizarea regiunii. Această apropiere în relațiile dintre SUA și statele central-asiatice a făcut ca Rusia să fie circumspectă cu privire la consecințele pe termen lung pe care o apropiere de vest a republicilor le-ar avea. Astfel,

⁴ Jacquelyn K. Davis, Michael J. Sweeney, *Central Asia in U.S. Strategy and Operational Planning: Where do we go from here*, (Washington DC, Institute for Foreign Policy Analysis, 2004), 6.

⁵ Bertil Nygren, op. cit., 163.

⁶ La începutul anului 1999, în Tașkent, Uzbekistan, au avut loc o serie de explozii, ce au fost revendicate de Mișcarea Islamică din Uzbekistan. Suspecții au fost arestați și judecați, dar procesele au durat până în anul 2000. O parte dintre aceștia au fost condamnați la moarte; printre ei se numărau și cei doi lideri ai IMU – Juma Namangani și Tohir Yuldashev, condamnați în absență.

⁷ Jim Nichol, *Central Asia: Regional Development and Implications for U.S. Interests*, (Washington: Congressional Research Service Report for Congress, 2005), 6.

⁸ Lena Jonson, *Vladimir Putin and Central Asia. The Shaping of Russian Foreign Policy*, (Londra: I. B. Tauris & Co. Ltd., 2006), 65.

doctrina militară „făcută publică în aprilie 2000, afirma că o amenințare majoră la securitatea Rusiei erau politicile hegemonice ale Washingtonului și potențiala „extindere a blocurilor și alianțelor militare” de-a lungul granițelor Rusiei.”⁹. De altfel, atât noua doctrină militară, precum și Conceptul de Securitate Națională și Conceptul de Politică Externă, adoptate în 2000 tratau și problema terorismului: „doctrina militară a acordat terorismului o mai mare importanță printre potențialii factori destabilizatori ce ar putea afecta situația politico-militară, decât o făcuse predecesoarea sa din 1993: ”activitățile de extremism naționalist, religios, separatism și mișcările, organizațiile și structurile teroriste; expansiunea crimei organizate, a terorismului, și a traficului de arme și droguri; și structura multinațională a acestor activități”. Conceptul Național de Securitate considera terorismul ca ”o amenințare serioasă la adresa securității naționale a Federației Ruse”. Conceptul de Politică externă menționa cooperarea militară și de securitate pentru lupta împotriva terorismului internațional și a extremismului ca o sarcină prioritară pentru politica rusă, în cadrul CSI”.¹⁰ Acesta din urmă stabilește ca principii generale „crearea unor condiții externe favorabile dezvoltării stabile a Rusiei și formarea unei centuri de bună-vecinătate de-a lungul granițelor Rusiei și promovarea eliminării tensiunilor și conflictelor în regiunile adiacente Federației Ruse sau prevenirea acestora.” Un alt obiectiv se referă la unipolaritatea sistemului internațional. Dominației Statelor Unite trebuie să i se opună un mecanism colectiv de soluționare a problemelor cheie și un sistem bazat pe integrarea la nivel regional și sub-regional.¹¹

Este foarte important modul în care Rusia răspunde la problema terorismului. Fără a avea suficiente resurse pentru a acționa în mod direct, Kremlinul, preferă acțiunea multilaterală prin intermediul organizațiilor dominate de Rusia. Astfel, Comunitatea Statelor Independente, Tratatul de Securitate Colectivă și Organizația de Cooperare Shanghai sunt instrumente ale politicii externe ruse prin intermediul cărora Moscova urmărește să își reafirme influența asupra fostului spațiu sovietic central-asiatic. Acest obiectiv se încadrează în tabloul general al noii politici ruse. Sub conducerea președintelui Vladimir Putin, Kremlinul a stabilit noi obiective în politica externă. „Acestea includ refacerea „prezenței globale” a Rusiei, promovarea și proiectarea identității de mare putere a Rusiei, subminarea Statelor Unite ca unică superputere, restrângându-le marja de

⁹ Janusz Bugajski, *Pacea rece. Noul imperialism al Rusiei*, (București: Editura Casa Radio, 2005), 30 – 31.

¹⁰ Lena Jonson, op. cit., 66.

¹¹ Bertil Nygren, op. cit., 20.

manevră, crearea de alianțe cu țări care erau circumspecte cu privire la influența SUA, exploatarea conflictelor între Washington și aliații europeni și folosirea resurselor strategice pentru a obține influență economică și politică în fostul imperiu rusesc.”¹² Noua politică externă relevă importanța vecinătății imediate ca sferă de influență rusescă. Controlul asupra acestei zone era o modalitate de reafirmare a statutului de mare putere al Rusiei.

Accentul pus pe lupta împotriva terorismului ca principală modalitate de creștere a stabilității și a securității este demonstrat de introducerea acestei teme printre obiectivele CSI. La summit-ul de la începutul anului 2000 s-a hotărât pregătirea unui program anti-terorist al CIS, de asemenea, a fost luată în discuție și ideea înființării unui centru pentru combaterea terorismului. Pe 20 – 21 iunie 2000 a fost adoptat *Programul pentru lupta împotriva terorismului internațional și a altor forme de extremism* și s-a decis înființarea Centrului Anti-terorist al CSI, al cărui prim scop era analizarea și schimbul de informații și coordonarea, în acest sens, a instituțiilor competente din statele membre ale comunității.¹³

Un rol mai important în lupta împotriva terorismului l-a avut Tratatul de Securitate Colectivă. TSC a fost semnat în 1992 de nouă țări dintre membrele CSI, dar în 1999, doar șase și-au reafirmat participarea, printre care Kazahstan, Kîrghîstan, Tadjikistan. Putin s-a folosit de problema terorismului pentru a întări alianța. La summit-ul de la Minsk din mai 2000 s-a hotărât creșterea cooperării între statele semnatare, ca reacție la amploarea pe care fenomenul extremist și terorismul o luau. Această idee reiese și din declarația președintelui rus: „a fost pus în practică un mecanism care să transforme acest tratat într-un instrument viabil, capabil să răspundă la schimbările internaționale, nu doar în prezent, ci și în viitor”.¹⁴

Organizația de Cooperarea Shanghai a fost un alt instrument folosit de Rusia în politica sa față de Asia Centrală. OCS a rezultat în urma reorganizării Shanghai Five, organizație înființată în 1996 de Rusia, China, Kazahstan, Tadjikistan și Kîrghîstan, având ca scop soluționarea problemelor legate de delimitarea frontierelor. În iulie 2000 Shanghai Five devine Shanghai Forum. Această schimbare a fost operată pentru a marca începutul unei noi etape în relațiile dintre cele cinci state, precum și deschiderea organizației către de alte țări, după cum a afirmat și Președintele rus, Vladimir Putin: „Shanghai Forum nu este

¹² Janusz Bugajski, op. cit., 41.

¹³ Lena Jonson, op. cit., 67.

¹⁴ Bertil Nygren, op. cit., 33 – 34.

un club privat, este o organizație deschisă, ce încurajează și alte state din regiune să coopereze cu ea.”¹⁵ În acest sens, este importantă prezența la summit-ul de la Dușanbe a Președintelui Uzbekistanului, Islam Karimov, ca observator, dar și ca reprezentant al unui potențial nou stat membru al organizației. Un an mai târziu, la summit-ul din iunie 2001, Uzbekistan participa ca stat membru al organizației. Anul 2001 are o importanță deosebită deoarece în prima parte a anului statele membre ale Shanghai Forum semnează un nou tratat prin care se angajează să lupte împotriva terorismului, a separatismului și a extremismului. Totodată, în vara aceluiași an „ia naștere OCS (deși, încă nu în mod formal) [... Putin declarând că] sloganul „securitate prin cooperare,, acoperă însăși esența organizației. În august [...] agențiile de securitatea a celor cinci state s-au întâlnit la Bishkek pentru a discuta implementarea unui acord pentru crearea unui centru comun de luptă împotriva terorismului.”¹⁶

11 septembrie și noul „mare joc” în Asia Centrală

Politica față de republicile Asiei Centrale promovată de Vladimir Putin are în centru problema securității acestora, ca potențială amenințare la adresa securității naționale a Federației Ruse. Principalii factori de instabilitate au fost considerați terorismul și extremismul religios. După atentatele din 11 septembrie 2001 din Statele Unite, obiectivele Kremlinului și ale Washingtonului cu privire la combaterea terorismului internațional se intersectează. Acest moment aduce o nouă schimbare în politica externă rusă.

Dacă Asia Centrală cotinuă să fie considerată o continuare a Rusiei, în care orice intervenție externă trebuie minimalizată, din 2001 atitudinea Moscovei față de Washington se schimbă. Putin promovează cooperarea cu Statele Unite pentru a obține avantaje pe termen lung. „Având drept scop alterarea distribuției globale a puterii în avantajul Rusiei, președenția Putin afișează o politică neagresivă, în cadrul căreia se dorește cooperarea cu Statele Unite și integrarea în instituțiile economice internaționale pentru a se obține resurse și piețe, care să contribuie la reconstrucția și modernizarea economiei rusești. Această atitudine induce Vestului un fals sentiment de securitate și o iluzie de parteneriat permanent, în timp ce Moscova așteaptă liniștită să-și reconstruiască statutul de mare

¹⁵ Apud Marat Mamadshoyev, „The Shaghai G - 5 Becomes the Shanghai Forum”, Eurasia Insight, 7 iulie 2000.

¹⁶ Bertil Nygren, op. cit., p. 42.

putere. Strategia este menită să „micșoreze costurile legate de o răsturnare a ordinii existente”, în care Statele Unite sunt puterea dominantă.”¹⁷

După atentatele din 11 septembrie, Rusia s-a arătat solidară cu SUA și a susținut războiul împotriva terorismului. Moscova spera că în acest fel îi va fi recunoscută importanța în fostul spațiu sovietic. Liderii de la Kremlin au crezut că era momentul oportun ca Rusia să se afirme ca factor de stabilitate în Asia Centrală. Decizia Statelor Unite de a se implica direct în stabilizarea regiunii și ușurința cu care republicile central-asiatice au întors spatele Rusiei și s-au apropiat de SUA, punând la dispoziția acestora fostele baze militare sovietice, a pus Moscova într-o situație dificilă. În aceste condiții Putin a hotărât să nu considere prezența militară americană un atac direct la adresa Rusiei și a continuat cooperarea cu Statele Unite. Această decizie a fost rezultatul unui calcul economic favorabil Rusiei. Putin a considerat că prezența militară americană în Asia Centrală ar putea să „aducă beneficii Rusiei pe termen scurt, prin procurarea unei asistențe economice pentru regiunile instabile, și prin scutirea Moscovei de orice costuri substanțiale. Între timp, Rusia și-ar fi menținut prezența militară și influența politică, acționând ca partener al SUA.”¹⁸ Pe 24 septembrie, Vladimir Putin anunță că Rusia va accepta trupele americane în Asia Centrală pe durata operațiunilor militare din Afganistan și că Rusia „(a) va furniza informații referitoare la infrastructură și la locațiile teroriștilor și ale taberelor acestora; (b) își va deschide spațiul aerian pentru zborurile avioanelor cu încărcătură umanitară spre Afganistan; (c) își dă acordul ca statele Asiei Centrale să își deschidă spațiul aerian și bazele aeriene pentru Statele Unite și aliații acestora; (d) va fi pregătită să participe la căutări internaționale și operațiuni de salvare; și (e) va mări sprijinul material de arme și tehnologie militară către Alianța Nordului și guvernul Președintelui Rabbani.”¹⁹

Chiar dacă și-a oferit sprijinul în războiul împotriva terorismului Rusia și-a păstrat aceeași politică față de statele din Asia Centrală. Acceptarea prezenței SUA nu trebuia să însemne și diminuarea influenței rusești. Într-o primă etapă, implicarea directă a Statelor Unite în Asia Centrală a dat impresia că rolul Rusiei în regiune va scădea considerabil. Din contră, aceasta a dus la concentrarea eforturilor Kremlinului pentru a-și păstra influența. În

¹⁷ Janusz Bugajski, op. cit., 43.

¹⁸ ibid, 294.

¹⁹ Lena Jonson, op. cit., 85.

acest sens sunt promovate relațiile bilaterale, dar este continuat și procesul de integrare în organizațiile regionale dominate de Rusia.

În ceea ce privește relațiile bilaterale, Moscova a acționat concomitent pe mai multe nivele: și-a dezvoltat bune relații cu liderii din regiune, și-a impus prezența și forța militară și a dezvoltat relațiile economice.

Sprijinirea liderilor autoritari ai regiunii face ca Rusia să fie considerată un partener de încredere, care nu încearcă să intervină în politica internă și nici nu condiționează ajutorul oferit cu reformarea politică și economică. În acest sens un caz extrem este Turkmenistanul, unde comunității ruse îi sunt încălcate în mod frecvent drepturile. Cu toate acestea, în loc să sprijine diaspora rusă din Turkmenistan, Kremlinul a preferat să strângă relațiile cu președintele Niazov. Sprijinul pe care Rusia îl oferă liderilor central-asiatici ajută la păstrarea stabilității pe termen scurt și la evitarea unor crize politice. Instabilitatea politică în oricare dintre aceste state ar avea repercursiuni puternice asupra stabilității la nivel regional.²⁰

Rusia își menține influența și prin programele de asistență militară pe care le are cu aceste state: pregătirea trupelor, antrenamente comune, vânzarea de echipamente militare la preț redus. Un alt atu al Rusiei a fost superioritatea sa din punct de vedere militar față de republici. Sub pretextul luptei împotriva terorismului a trimis trupe în regiune. Acest lucru este dovedit de numeroasele acorduri bilaterale sau multilaterale în care Rusia s-a implicat. Din 2002 trupe rusești s-au stabilit în baza militară de la Kant, din Kîrghîstan. În 2004 a încheiat un acord cu Tadjikistan prin care s-a hotărât stabilirea unei baze militare, cooperarea pentru securizarea granițelor și trimiterea de aparatură militară în statul tadjik. La semnarea acordului Putin a declarat că prezența militară rusă va reprezenta o garanție pentru investitorii ruși și va fi un factor de stabilitate pentru întreaga regiune.²¹ Iar în 2005 a încheiat un tratat de cooperare militară cu Uzbekistan, care prevede ca „în caz de agresiune a uneia dintre părți de către un stat terț, aceasta va fi considerată ca un act de agresiune împotriva ambelor state”.²² Totodată acordul permite și folosirea reciprocă a bazelor militare. Karimov a declarat că „prin semnarea acestui acord ... am arătat încă o

²⁰ Ariel Cohen, “Competition over Eurasia: Are the U.S. and Russia on a Collision Course?”, Heritage Lecture, nr.901.

²¹ Arun Sahgal, „Growing Russian Influence in Central Asia”, Eurasia Insight, 8 noiembrie 2004.

²² Erich Marquardt, Yevgeny Bendersky, “Uzbekistan's New Foreign Policy Strategy”, Eurasia Insight, 12 iunie 2005.

dată cu cine ne vom construi viitorul [...] Rusia este cel mai de încredere partener și aliat al nostru.”²³.

Dezvoltarea relațiilor economice este o altă modalitate folosită de Moscova pentru a se apropia de statele central-asiatice. Rusia este cea mai puternică țară din fosta Uniune Sovietică, dar în loc să sprijine dezvoltarea economică a regiunii, ea controlează economia prin dominația asupra rutelor de export. Moscova s-a împotrivit construirii de noi conducte care să îi ocolească teritoriul.²⁴ Totuși între Rusia și Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenistan există o puternică interdependență economică. Cele trei state depind de conductele rusești pentru a exporta petrolul și gazele naturale, iar Rusia, principalul partener economic al acestora, se folosește de resursele importate pentru a-și mări exportul spre Europa, pe care nu l-ar putea susține doar din producția internă. Acest lucru este dovedit și de atitudinea pe care Gazprom a avut-o față de cererea Turkmenistanului de a renegocia prețul gazului natural. După o rezistență de trei luni în fața insistențelor guvernului turkmen, brusc, Gazprom a acceptat creșterea prețului de la 65 la 100 de dolari pe mia de metri cubi.²⁵

Așa cum am menționat anterior, deși părea că pierde teren în fața Statelor Unite, Rusia a continuat procesul de integrare al celor trei organizații: CSI, TSC și OCS. În ultimele luni ale anului 2001 au avut loc mai multe întâlniri atât între semnatarii TSC, cât și în cadrul CSI. Pe parcursul următorilor ani, liderul de la Kremlin a reafirmat poziția prioritară a CSI în politica Rusiei și a promovat ideea acțiunii comune a statelor membre în lupta împotriva terorismului. Un pas important în această direcție a fost făcut în mai 2002, la ceremonia de aniversare a 10 ani de la înființarea TSC, când statele membre adoptă o declarație comună prin care anunță reorganizarea alianței și recunoașterea acesteia ca organizație regională. „Declarația comună [...] prezenta TSC ca un mecanism de coordonare a politicilor externe și de securitate ale statelor membre, precum și a relațiilor acestora cu exteriorul și accentua faptul că relațiile politico-militare dintre statele membre ar trebui să aibă prioritate în fața relațiilor cu state non-membre.”²⁶ Pe 7 octombrie 2002 a fost semnată cartea Organizației Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC). Pe parcursul următorilor ani au avut loc mai multe exerciții militare, nu doar în cele trei republici central-asiatice membre ale OTSC, ci și în Uzbekistan (2002). O victorie importantă pentru

²³ Sarah Shenker, *Struggle for influence in Central Asia*, BBC News, 28 noiembrie 2005, la <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4467736.stm>

²⁴ Nikolai Sokov, op.cit., 2-4.

²⁵ M. K. Bhadrakumar, „Russian energy: Europe’s pride, US’s envy”, in *Asia Times Online*, 14 octombrie 2006.

²⁶ Lena Jonson, op.cit., 93 – 94.

Rusia a fost reprezentată de intrarea Uzbekistanului în OTSC. Din vara lui 2006 acest stat este membru al organizației.²⁷

Reafirmarea influenței Rusiei

Un rol important în reafirmarea influenței Rusiei asupra Asiei Centrale l-au jucat și evenimentele din 2005. Revoluția lalelelor din Kîrghîstan – ce a dus la demisia președintelui Akaiev – și demonstrațiile din Andijon, Uzbekistan, – soldate cu rănirea sau moartea a numeroși civili, după ce armata a deschis focul asupra protestatarilor, din ordinul președintelui – au dus la tensionarea relațiilor dintre SUA și statele din regiune. Critica adusă de administrația de la Washington modului în care Karimov a reacționat la manifestațiile din Andijon au făcut ca în rândul clasei conducătoare central-asiatice să prindă contur ideea că SUA sprijină mișcările revoluționare pentru răsturnarea actualelor regimuri. Profitând de tensionarea relațiilor dintre SUA și Uzbekistan, Rusia, sprijinită de China, a propus în cadrul întâlnirii OCS din 5 iulie 2005 elaborarea unei declarații comune a statelor membre prin care să ceară Statelor Unite să stabilească un calendar al retragerii trupelor sale din Asia Centrală. Toate statele membre au semnat declarația. Totodată a fost emisă și o declarație ruso-chineză „cu privire la „Ordinea mondială în secolul al XXI-lea,, în care cele două mari puteri evidențiau principiile respectării mutuale a suveranității, integrității teritoriale, a neagresiunii și non-interferenței. Asemenea declarații vizează campaniile SUA din Afganistan și Iraq precum și eforturile acestora de promovare a democrației, în fostele republici sovietice, eforturi pe care Rusia și China le văd ca destabilizatoare.”²⁸ La scurt timp după această întâlnire, pe 29 iulie, administrația de la Tașkent a cerut SUA să elibereze baza militară de la Karshi-Khanabad, în termen de 180 de zile.

Din 2005 influența Rusiei în Asia Centrală a crescut în mod impresionant. Lideri care până nu de mult preferau să își afirme independența față de Rusia, apropiindu-se de SUA, s-au îndreptat acum spre Moscova. Frica generată de evenimentele din Kîrghîstan și Uzbekistan și suspiciunea că Statele Unite ajută la erodarea puterii actualilor lideri au consolidat puterea Rusiei în Asia Centrală. Totuși reorientarea spre Rusia nu ar fi fost posibilă fără dinamismul economiei ruse datorat sectorul energetic. În 2003 Moscova a

²⁷ Bertil Nygren, op. cit., 35 – 36.

²⁸ Ariel Cohen, „The Dragon Looks West: China and The Shanghai Cooperation Organization”, Heritage Lecture, nr. 961, 7 septembrie 2006.

obținut exclusivitatea exportului de gaze naturale din Turkmenistan pentru o perioadă de 25 de ani. În 2004 a început construcția a două hidrocentrale în Tadjikistan și a unui combinat de aluminiu. În 2005 a încheiat mai multe acorduri cu Kazahstan pentru extracția de gaze și petrol, și o înțelegere pentru producția și transportul gazelor naturale în și prin Uzbekistan.²⁹

Pe parcursul următorilor ani influența Rusiei asupra Asiei Centrale a devenit tot mai vizibilă. Moartea președintelui turkmen Saparmurad Niazov, în decembrie 2006, și numirea în funcția de președinte a lui Gurbangulî Berdîmuhamedov au dus la o oarecare deschidere a Turkmenistanului. Această renunțare la izolaționism are la bază cooperarea economică, în special cu Rusia. Din 2007, în Tadjikistan, OTSC preia controlul asupra problemelor legate de securitate, ca urmare a încheierii misiunii ONU (UNTOP). Chiar și noua conducere a Kîrghîstanului preferă să își dezvolte relațiile cu Rusia, dovadă fiind cerearea de evacuare a bazei aeriene de la Manas de către trupele americane. Această decizie a fost luată în urma unei întâlniri dintre președintele Bakiyev și omologul său rus, Medvedev, în februarie 2009. Hotărârea luată de autoritățile kîrghîze pare să confirme declarația făcută de Vladimir Putin în octombrie 2003, la câteva zile de la semnarea acordului de utilizare a bazei din Kant: spre deosebire de baza din Manas, baza aeriană de la Kant este una permanentă.³⁰

Concluzii

După o perioadă de total dezinteres din partea Rusiei față de regiunea central-asiatică, începând cu jumătatea anilor '90, Moscova încearcă să își afirme tot mai pregnant influența asupra regiunii. Venirea la putere în Rusia a lui Vladimir Putin accelerează acest proces. Pe parcursul anilor 2000 și 2001, Kremlinul își concentrează politica externă asupra vecinătății imediate, zonă limitrofă a Federației Ruse, în care Asia Centrală ocupă un loc important. Această regiune are un deosebit rol economic, cât și strategic pentru fosta metropolă. Considerabilele resurse de hidrocarburi ale acestei zone au fost foarte importante pentru cartea energetică jucată de Putin, ca modalitate de reafirmare a rolului Rusiei în comunitatea internațională. Totodată, Asia Centrală a funcționat și ca zonă

²⁹ Pavel K. Baev, *Russia's Counterrevolutionary Offensive in Central Asia*, (Oslo: Center for Strategic and International Studies, 2005), 4.

³⁰ Bertil Nygren, *op. cit.*, 35.

tampon între federație și zonele de instabilitate de pe continentul asiatic, în special din Afganistan.

Prezența militară a Statelor Unite în Asia Centrală ca urmare a declanșării războiului împotriva terorismului a dus la concentrarea eforturilor Moscovei de a-și afirma influența asupra regiunii. Dacă până în 2005 pare că Rusia pierde controlul asupra regiunii, după revoluția urmată de răsturnarea de regim din Kîrgîstan, de teama de contagiune, celelalte republici se reorientează spre Rusia. Teama liderilor central-asiatici de a nu se repeta situația din Kîrgîstan a reprezentat un factor important în această reapropiere de Moscova. Dacă SUA au criticat regimurile autoritare și au făcut presiuni pentru respectarea drepturilor omului și democratizare în general, Rusia și-a susținut foștii aliați, nu doar la nivel declarativ, ci și economic, prin oferirea de ajutoare și împrumuturi financiare. Liderii central-asiatici aveau nevoie de Rusia pentru a-și menține puterea, iar Rusia avea nevoie să își păstreze influența asupra fostului spațiu sovietic, ca parte a unei strategii de reafirmare a rolului său în plan internațional.

BIBLIOGRAFIE

Studii de specialitate:

1. **BAEV, Pavel K.**; Russia's Counterrevolutionary Offensive in Central Asia; Oslo: Center for Strategic and International Studies, 2005.
2. **BRZEZINSKI, Zbigniew**; Marea tablă de șah; București: Univers Enciclopedic, 2000.
3. **BUGAJSKI, Janusz**; Pacea rece. Noul imperialism al Rusiei, București: Editura Casa Radio, 2005.
4. **DAVIS, K. Jacquelyn, SWEENEY, J. Michael**; Central Asia in U.S. Strategy and Operational Planning: Where do we go from here; Washington: Institute for Foreign Policy Analysis, 2004.
5. **JONSON, Lena**; Vladimir Putin and Central Asia. The Shaping of Russian Foreign Policy; Londra: I. B. Tauris & Co. Ltd., 2006.
6. **NICHOL, Jim**; Central Asia: Regional Development and Implications for U.S. Interests; Washington: CRS Report for Congress, 2005.
7. **NYGREN, Bertil**; The Rebuilding of Greater Russia. Putin's Foreign Policy towards the CIS Countries; Londra: Routledge, 2008.
8. **SOKOV, Nikolai**; 20th Century Tools for 21st Century Challenges. The Limits of Russian Influence in Central Asia and South Caucasus; Monterrey Institute of International Studies, 2004.

Articole:

1. **BHADRAKUMAR, M. K.**, „Russian energy: Europe's pride, US's envy”, in Asia Times Online, 14 octombrie 2006.
2. **COHEN, Ariel**, “Competition over Eurasia: Are the U.S. and Russia on a Collision Course?”, in Heritage Lecture, nr. 901, 24 octombrie 2005.
3. **COHEN, Ariel**, „The Dragon Looks West: China and The Shanghai Cooperation Organization”, in Heritage Lecture, nr. 961, 7 septembrie 2006.
4. **MAMADSHOYEV, Marat**, „The Shaghai G - 5 Becomes the Shanghai Forum”, Eurasia Insight, 7 iulie 2000.
5. **MARQUARDT, Erich, BENDERSKY, Yevgeny**, “Uzbekistan's New Foreign Policy Strategy”, in Eurasia Insight, 12. 06. 2005.
6. **SAHGAL, Arun**, „Growing Russian Influence in Central Asia”, in Eurasia Insight, 8 noiembrie 2004.
7. **SHENKER, Sarah**, „Struggle for influence in Central Asia”, BBC News, 28 noiembrie 2005, la <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4467736.stm>